

GRIGORE GAFENCU JURNAL

Volumul
1
(1940-1943)

Editori, note și indici de
Ion Calafeteanu,
Laurendiu Constantinescu

ediția a II-a

EDITURA
**CETATEA
DE SCAUN**

Edition Ion Calafeteanu, Laurențiu Constantiniu

CUPRINS

Editorie Mircea Iosif Nopă; Grădina Morilor Sălă

Georgescu; Mircea Iosif Nopă; Grădina Morilor Sălă

Cosăru; Mircea Iosif Nopă

GRIGORE GAFENCU

JURNAL

Volumul

1

(1940-1943)

Cuvânt înainte la prima ediție de Ion Calafeteanu / 1

Notă asupra primei ediții de Ion Calafeteanu / 2

Jurnal (iunie 1940 - Moscova) / 3

Partea II - Geneva, ianuarie 1941 - decembrie 1943 / 4

note și comentarii de Ion Calafeteanu / 5

Editori, note și indici de / 5

Partea III - Geneva, iunie 1943 - Ianuarie 1944 / 5

Ion Calafeteanu, / 5

note și comentarii de Ion Calafeteanu / 5

Laurențiu Constantiniu / 5

Indice de nume și locuri / 5

ediția a II-a

EDITURA
CETATEA
DE SCAUN

ISBN 978-973-727-290-1
www.cetatescaun.ro
cetatescaun@yahoo.com

CUPRINS

Notă asupra ediției / 7

Partea I – București, 1 iunie 1940 - Moscova, 31 august 1941,
note și comentarii de Laurențiu Constantiniu / 9

Cuvânt înainte la prima ediție de acad. **Florin Constantiniu** / 11

Notă asupra primei ediții de Laurențiu Constantiniu / 19

Jurnal. (1 iunie 1940 – Moscova, 31 august 1941) / 21

Partea II – Geneva, ianuarie 1942-13 martie 1943,
note și comentarii de Ion Calafeteanu / 261

Cuvânt înainte la prima ediție de acad. **Florin Constantiniu** / 263

Notă asupra primei ediții de Ion Calafeteanu / 266

1942 / 267

1943 / 432

Partea III - Geneva, 14 martie – 17 iulie 1943,
note și comentarii de Ion Calafeteanu / 487

Indice de nume și locuri / 575

Cuvânt înainte la prima ediție

Partea I

note și comentarii de

Laurențiu Constantiniu

București, 1 iunie 1940 - Moscova, 31 august 1941

În primăvara anului 1940, după ce România a intrat în războiul din Europa de Est, Laurențiu Constantiniu a fost numit să devină ambasador român la Moscova. În cadrul unei misiuni deosebit de delicate, în care nu au lipsit provocările și provocările, el a reușit să aducă la naștere un acord de pace între România și Uniunea Sovietică. În cadrul acestui acord, România a cedat sovieticilor o parte din teritoriul său, în schimb obținând drepturi de protecție și de interes național într-o zonă de 100 km în jurul granițelor româno-sovietice. Această acordare a fost semnată la București pe 1 iunie 1940 și ratificată la Moscova pe 31 august 1941. În cadrul acestei misiuni, Laurențiu Constantiniu a întâlnit și în Moscova pe Ion Antonescu, care era în vizită la URSS. În urma acestor întâlniri, România și URSS au stabilit relații diplomatice oficiale. În cadrul acestei misiuni, Laurențiu Constantiniu a întâlnit și în Moscova pe Ion Antonescu, care era în vizită la URSS. În urma acestor întâlniri, România și URSS au stabilit relații diplomatice oficiale.

JURNAL**București, 1 iunie 1940 - Moscova, 31 august 1941**

Iunie 1940 – La 1 iunie, Tătărescu m-a înștiințat că Regele a aprobat retragerea mea de la Externe¹. La 3 iunie am predat Ministerul lui Gigurtu. În scurta mea cuvântare de rămas bun am mulțumit colaboratorilor mei care mi-au înlesnit să-mi îndeplinească datoria „cu sârguință și onoare”. Gigurtu, pe care Ministerul l-a poreclit „inginerul”, a pus accentul asupra nevoii de a „adapta” politica țării împrejurărilor.

Tătărescu mi-a oferit ambasada din Ankara, dacă „mă mulțumesc cu atât”. Nu am refuzat. Am înțeles însă, câteva zile mai târziu, că „politica de adaptare”² nu putea îngădui unui om atât de primejdios ca mine să meargă tocmai în Turcia, când împlinirea Pactului Tripartit³ era pusă în cauză.

Regele m-a poftit la dejun ca să-mi vorbească de Moscova. Am înțeles, din lămuririle pe care mi le-a dat mai târziu Urdăreanu, că nu se gândeau la Legația din Moscova – pe care nu aş fi dispus să-o primesc –, ci la o misiune specială în Rusia, pentru a „limpezi situația”. Nu am respins nici această propunere, pentru a nu vădi nici cea mai mică opozиie, în aceste împrejurări atât de grele politiciei regale. Firește, însă, că nu-mi ascund cât de ingrată este o asemenea misiune care, chiar în cazul cel mai bun, nu poate decât să pună la cale un compromis în chestia Basarabiei. Și, de aceea, aştept, fără nici un fel de nerăbdare, ca propunerea Regelui să se împlinească sau nu.

Plecarea mea a pricinuit surprindere și neplăcere în țară. Reprezentam, pentru cei mai mulți români, linia de mijloc, cu care toți se obișnuiseră. Reprezentam, de asemenea, o atitudine de demnitate liniștită și de neatârnare pe care toți o

¹ Despre demisia lui Grigore Gafencu, regele Carol al II-lea nota, în jurnalul său, la 31 mai: „Cu Gafencu nu mai merge, el are sentimentul că nu poate să se adapteze noi(i) stări de lucruri, încât m-am hotărât să îl las să plece”. Carol al II-lea, Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice (1939-1940), vol. II, ed. de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis-Dorin Ion, București, Casa de editură și presă „ȘANSA” SRL, 1996, p. 179.

² În privința motivului care s-a aflat la baza demisiei sale, Gr. Gafencu afirmă că nu s-a putut „adapta” la noua orientare a politiciei externe promovată de rege (reorientarea acesteia spre Germania). Pentru amănunte despre plecarea sa din fruntea diplomației române, v. Grégoire Gafencu, *Préliminaires de la guerre à l'Est*, Fribourg, Egloff, 1944, pp. 330-335.

³ Pactul Tripartit a fost semnat la Berlin, la 27 septembrie 1940, între Germania, Japonia, Italia. România a semnat documentul la 23 noiembrie 1940.

prețuiau. În afară de unii germanofili însufleți și interesați – speța acestora e, de altfel, și ca număr și, mai ales, în ce privește calitatea, mult mai redusă ca în timpul războiului trecut –, mai toți și-au dat seama, cu părere de rău, că plecarea mea însemna supunerea, precipitată sau necesară, unei forțe superioare străine.

Mărturiile de simpatie pe care le-am primit în acele zile mi-au arătat că, chiar în neștirea cauzelor adevărate, toată lumea simtea, cu inima strânsă, însemnatatea acestei schimbări.

Printre aceste mărturii m-au mișcat, îndeosebi, un scurt articol al profesorului Iorga, care urmărește în „Neamul Românesc”⁴, cu atât de puțin simț de oportunism politic, dar cu o generozitate și o noblețe de gândire atât de aleasă, un șir de însemnări și de amintiri românești, și un lung articol foarte elogios publicat în toate ziarele maghiare din Ardeal de senatorul Elemér Gyárfás.

În ce privește tălmăcirea plecării mele, era de prevăzut că va fi pusă pe seama preținsei mele „germanofobii”. Nimic, firește, mai greșit. Nu am fost niciodată germanofob. Întreaga mea politică reprezentă un șir de străduințe pentru a întări raporturile economice și politice cu Reichul. Am venit la Minister când aceste raporturi păreau compromise în urma măsurilor – la care nu am participat și pe care nu le-am aprobat – luate împotriva fruntașilor Gărzii de Fier. Cele mai pri-mejdioase amenințări nu veneau atunci de la Berlin. Eram în ajunul invaziei în Cehoslovacia. Cuvântările și acțiunii mele se datorează, în bună parte, că am izbutit să începem negocieri economice cu Reichul și să le ducem la bun sfârșit⁵. Raporturile mele personale cu Wohlthat erau excelente. Tot astfel și raporturile mele cu Clodius, pe care nu o dată l-am ajutat să încheie cu bine negocierile lui. În timpul vizitei mele la Berlin⁶, cred că mi-a fost dat să câștig stima și simpatia fruntașilor regimului – chiar Hitler s-a rostit în cuvinte foarte bune despre mine. Iar când am fost mai departe, la Londra, ca și la Paris, în măsura puterilor mele, m-am străduit să pun în lumină putințele de înțelegere europeană, să înlătur pricinaile de ceartă. Aceeași politică de destindere am urmat-o în călătoria mea în

⁴ N. Iorga, „Un bun soldat al României”, „Neamul Românesc”, an XXXV, sămbătă, 8 iunie 1940, nr. 125.

⁵ Crezând că o bună relație economică cu Germania va aduce un plus de securitate pentru România, autoritățile române au început negocierile economice cu guvernul german, la 13 februarie 1939. Ele s-au încheiat la 23 martie 1939, odată cu semnarea Tratatului asupra promovării raporturilor economice între România și Germania. El a fost completat prin semnarea, la 27 mai 1940, a Acordului Petrol-arme (Ölwaffen Pakt), prin care România se angaja să livreze petrol Germaniei, iar aceasta, la rândul ei, să ofere în schimb armament.

⁶ În calitate de ministru de Externe, Grigore Gafencu a efectuat, în perioada 17 aprilie – 5 mai 1939, un turneu european. Cu acel prilej, între 18-20 aprilie, el s-a aflat în vizită în Germania, unde a avut întrevederi cu Joachim von Ribbentrop (18 aprilie), Hitler și Göring (19 aprilie). Pentru detalii privind discuțiile avute cu demnitarul român, v. Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1999, pp. 25-36.

Balcani⁷, și o scrisoare pe care von Papen mi-a trimis-o în acele zile vădește pașnicele mele străduințe.

E drept că nu am dorit o victorie a Germaniei care să răstoarne echilibrul european și să împiedice dezvoltarea sistemului nostru de alianțe balcanice, chezășie a unui viitor politic neatârnat.

Nu am dorit o asemenea victorie fiindcă ne punea în primejdie toate punctele de reazem și rezistență pe care se întemeiaseră pașnica și libera existență a unei țări mai mici.

Nu am dorit o victorie a Germaniei și nu am crezut în ea – nu fiindcă nu mi-aș fi dat seama de uriașă putere materială și morală a Reich-ului –, dar fiindcă am prețuit prea mult puterile de rezistență ale Apusului.

Politica pe care am urmat-o însă, pentru România, nu a fost înrâurită de nici o dorință și a ținut seama de toate posibilitățile, după cum a ținut seama de adevărul statoric că, orice s-ar petrece la Apus, și ori de care parte s-ar încrina sortii victoriei, suntem legați, prin poziția noastră geografică, de interesele bazinului dunărean. De aceea, nu am împovărat viitorul prin nici o atitudine, prin nici o faptă, prin nici un angajament. [Garanțile unilaterale oferite de Anglia și de Franța⁸, pe care le-am acceptat în deplină înțelegere cu toți conducătorii țării, nu presupun din partea noastră nici un angajament față de o putere străină. Acceptarea lor corespunde politicii noastre generale de siguranță. Nu am ascuns niciodată dorința noastră de a primi asemenea garanții și din alte părți (Ref.: Declarația guvernului la primirea garanțiilor⁹; memoriau meu din martie/aprilie 1939¹⁰); convingerile mele cu domnii Hitler, Göring¹¹, Mussolini¹²]. Și tot de aceea am avut grija ca simțăminte firești față de apuseni, pe care niciodată nu le-am tăgăduit

⁷ La 1-2 februarie 1939, ministrul de Externe al României, Grigore Gafencu, a efectuat o vizită la Belgrad, unde a avut întrevederi cu regentul Paul și premierul Iugoslaviei, M. Stoiadinovici. A fost prima vizită oficială în străinătate efectuată de Grigore Gafencu în calitate de ministru al Afacerilor Străine.

⁸ Pe fondul zvonurilor referitoare la intenția Germaniei de a ataca România („incidentul Tilea”), la 13 aprilie 1939, guvernele Franței și Marii Britanii au acordat garanții de securitate României. Pentru detalii privind acordarea garanțiilor, v. David B. Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. III-145.

⁹ La 14 aprilie 1939, Armand Călinescu, primul ministrul al României, a mulțumit, printr-o declarație publică, guvernelor Marii Britanii și Franței.

¹⁰ Probabil este vorba despre un memoriau întocmit, de către Grigore Gafencu, privind politica externă pe care ar fi trebuit s-o urmeze România. Acest memoriau a fost adus la cunoștința Regelui și a consilierilor regali, la 15 aprilie 1939, de către Gr. Gafencu, în ajunul plecării acestuia în turneul său european. Pentru informații privind întrevederea dintre Carol al II-lea și consilierii regali, v. Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, ed. Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, pp. 415-417; *Carol al II-lea, Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice (1904-1939)*, vol. I, ed. Marcel-Dumitru Ciucă, Narcis Dorin Ion, București, Ed. Silex, 1995, pp. 331-333.

¹¹ V. nota 6, p. 22.

¹² Parte a același turneu european, vizita în Italia a lui Grigore Gafencu a avut loc între 30 aprilie și 3 mai 1939, prilej cu care demnitarul român a avut întrevederi cu Benito Mussolini și ministrul de Externe al Italiei, contele Galeazzo Ciano.

și nu le-am nesocotit, să nu îngădească putință de a dezvolta raporturi pașnice tot atât de firești cu Germania.

E ușor de înțeles că azi, în urma uimitoarelor lor succese, germanii să dorească să stea de vorbă, pretutindeni, nu cu bărbați cinstiți și nepărtinitori, ci cu admiratori fără rezerve și fără măsură – cu toate că Europa de mâine nu se poate face prin supunere oarbă, ci numai printr-o înțeleaptă colaborare – și de aceea li se pot pune la dispoziție, deocamdată, asemenea admiratori... Nu trebuie însă ca epitele greșite, de „germanofob”, să împiedice străduințele celor care au contribuit să statornească o politică de neatârnare care, orice s-ar întâmpla, trebuie dusă înainte.

Trebuie să recunosc că ziarele germane s-au ferit să mă atace, ba unele au recunoscut chiar „meritul meu de a fi ținut România în afară de război”. Ele au arătat totuși mulțumirea lor pentru numirea noului titular, care nu e cunoscut decât ca un prieten încercat al Germaniei. Această din urmă notă a fost și mai accentuată de ziarele italiene, cu obișnuita lor lipsă de tact și de măsură și cu o desăvârșită nerecunoaștere a sforțării mele, încununată, de altfel, cu un deplin succes, de a propria România de Italia. Ziarele franceze, greu tulburate prin evenimentele din Franța, nu au reacționat defel. În schimb, ziarele engleze au publicat un comunicat oficios foarte elogios pentru mine și cu o notă de nedumerire față de „necessitatea acestei schimbări”.

Diplomații străini mi-au arătat în mod mișcător simpatia și părerea lor de rău. Foarte prietenoși balcanicii Collas și Tanrioer. De asemenea apusenii, Sir Reginald Hoare, îndeosebi, surprins și foarte sincer afectat. Thierry, atât de compleșit de nenorocirile sale personale și de cele ale țării sale (...un malheur n'arrive jamais seul!¹³) privind, cum era și firesc, plecarea mea ca un episod al unei prăbușiri generale. Fabricius foarte corect și simpatic. Ghighi, spre surprinderea mea, corect cu multă întârziere. În schimb, Bárdossy, de care mă leagă simțăminte de simpatie personală, afectuos și sincer.

Dintre scrisorile de rămas bun, rețin un adio mișcător din partea lui Lady Hoare.

Printre vizitele primite în acele împrejurări îmi amintesc îndeosebi aceea a lui Hofman, Tânărul și valorosul șef al propagandei germane: „Vă felicit pentru felul cum ați plecat. N-ați putut răbdă presiunea noastră și v-ați retras. E foarteabil. Noi știm că nu a fost nici o presiune. Important este însă «ce se crede». Lumea știe acum că sunteți «ein hundert prozentiger Rumäne»¹⁴ E foarte bine. Acum însă nu vă mișcați de la Snagov. Nu mergeți la Ankara; de ce i-ați speria degeaba pe italieni. Nu mergeți la Moscova. O călătorie în Rusia costă scump și de ce să plătiți dumneavoastră aceste speze? Păstrați numele dv. intact și nu îndepliniți

¹³ ...o nenorocire nu vine niciodată singură (fr.).

¹⁴ „un român sută la sută” (germ.).

misiuni necesare, dar ingrate. Deocamdată un singur program: cu barca pe lacul Snagov. Căci va fi nevoie, în curând, de români sută la sută”.

Mica noastră așezare la Snagov a fost pentru noi, în aceste zile, o binecuvântare. Aici am înfruntat, Nușeta și cu mine, grozavele vești care se abăteau ceas de ceas asupra lumii. După nopți de insomnie și zile lungi de chin și frământare, am găsit, în căsuța și grădina noastră cu trandafiri de pe malul lacului, puteri nebănuite de resemnare și de mângâiere.

Ce au fost pentru noi doi – ca pentru atâția români – acele ore tragice de agonie ale Franței, când, nedezlipiți de aparatul de radio, urmăream înaintarea germană până în inima țării atât de mult iubită, zdrobirea flancului stâng și pătrunderea la Rouen, zdrobirea frontului din Champagne și cucerirea orașului Reims, apoi căderea Parisului și invadarea orașului, în sfârșit prăbușirea întregului front, apelul disperat al lui Reynaud către Statele Unite, venirea lui Pétain, mareșalul păcii și al capitulării, armistițiul și condițiile lui, în sfârșit, prăpastia ce se deschide între Franța și Anglia, adâncă, dureroasă și în care se poate prăbuși tot ce ne-a fost drag în această lume: omenia, libertatea, neatârnarea. Ce au fost, ce au să mai fie pentru noi aceste ceasuri, numai Tânziu, când vor începe să se tămaduiască atât de dureroasele răni sufletești, o vom putea spune.

Deocamdată, ne ducem viața cu privirea pierdută de-a lungul unui drum îngust, prinț între două rânduri de trandafiri, care, din pridvorul casei, duce spre apa caldă și strălucitoare. Linia neagră a codrului din față închide priveliștea. E un colț pierdut, unde se poate simți durerea lumii fără a deznađădui.

Vineri, 28 iunie. M-am ferit, cât am fost la Externe, să părăsesc vechiul Palat Sturdza¹⁵ deși palatul cel nou¹⁶, construit în dos, era gata și ocupat de mai toate serviciile. Eram stăpânit de un gând¹⁷ (pe care îl îndreptăcea un vis) împărtășit decât unor prieteni: să nu se întâmpla cumva ca, intrând într-un palat mai mare, să cărmuim¹⁸ o Românie mai mică.

În clipa în care d. Gigurtu s-a instalat¹⁹ în noul și frumosul său birou din noua clădire monumentală a afacerilor noastre străine, i s-a prezentat telegrama prin care Davidescu transmitea ultimatum-ul lui Molotov²⁰. Si câteva ceasuri mai târ-

¹⁵ Este vorba despre Palatul Sturdza, care s-a aflat în fața actualei clădiri a guvernului, din Piața Victoriei.

¹⁶ „Palatul cel nou” este actuala clădire din Piața Victoriei, unde se află sediul guvernului. Clădirea a fost construită de către arhitectul Duiliu Marcu, la mijlocul anilor '30.

¹⁷ Suprascris „Mă muncea un gând superstițios”.

¹⁸ Suprascris „Să avem de c.<ârmuit>”.

¹⁹ Suprascris „așezat”.

²⁰ Este vorba despre telegrama din 27 iunie 1940, a lui Gheorghe Davidescu, trimis extraordinar și plenipotențiar la Moscova, prin care a fost transmis ultimatumul adresat de Uniunea Sovietică României, privind retragerea din Basarabia, v. *Relațiile româno-sovietice. Documente, 1935-1941*, vol. II, sub red. Costin Ionescu, București, Ed. Fundației Culturale Române, 2003, p. 332-335.

ziu, Consiliul de Coroană hotără să se plece în fața poruncii rusești, jertfind două provincii: Basarabia și Bucovina de Nord²¹.

Firește, nenorocirea care lovește neamul românesc nu se datorește numai lipsiei de superstiție a d-lui inginer Gigurtu. Fatalitatea ne pândeau de mult. Din ziua cea dintâi a marelui război, rușii erau hotărâți să profite de înțelegerea lor cu germanii²², care le dădeau mâna liberă înspre Apus, pentru a redobândi teritoriile pierdute și a câștiga noi poziții de apărare și de rezistență. Pătrunderea lor în Polonia, până în Carpați²³, pactele impuse statelor baltice²⁴, războiul lor împotriva Finlandei erau atâtea dovezi că știau să se folosească²⁵ de răgazul pe care îl-a dat războiul european. Eroica rezistență a Finlandei²⁶ a întârziat înaintarea lor spre sud. Atitudinea lor însă față de noi, refuzul brutal opus tuturor propunerilor noastre de înțelegere, discursul lui Molotov la sfârșitul lui martie anul trecut²⁷ nu ne îngăduiau nici o iluzie cu privire la intențiile lor adevărate față de noi. De altfel, confidenții și, până la un anumit punct, complicii lor, germanii, nu ne-au ascuns niciodată că rușii râvnesc vechile lor hotare și că germanii nu se pot opune.

Atâtă vreme cât am putut sprijini rezistența noastră pe echilibrul de forțe european, folosindu-ne în politica noastră fie de făgăduielile italiene, fie de prietenia turcă, sprijinită la rândul ei pe forțele franco-ngleze din Orient, puteam să ne sustragem presiunii rusești. Nici Rusia, nici Germania nu aveau un interes să înlesnească constituirea unui front oriental în Balcani și în Marea Neagră. În ziua însă când Franța s-a prăbușit, putința unui asemenea front s-a năruit și ea. Italiai, de altă parte, intrați în război, trebuie să joace hora până la capăt. Rușii și germanii au rămas singuri, față în față, aliați cu interese opuse și cu suflete care

²¹ Pentru discuțiile din cadrul Consiliului de Coroană, pe marginea notei ultimative sovietice, v. Ion Mamina, *Consiliul de Coroană*, București, Ed. Enciclopedică, 1997, pp. 189-209.

²² Autorul are în vedere Pactul Molotov-Ribbentrop.

²³ Intrarea trupelor sovietice în Polonia a avut loc la 17 septembrie 1939.

²⁴ În perioada septembrie-octombrie 1939, URSS a încheiat cu statele baltice tratate de ajutor reciproc, după cum urmează: 28 septembrie 1939, Tratatul de ajutor reciproc dintre URSS și Estonia; 5 octombrie 1939, Tratatul de ajutor reciproc dintre URSS și Letonia; 10 octombrie 1939, Tratatul de ajutor reciproc dintre URSS și Lituania.

²⁵ Suprascript „fapte care arătau hotărârea lor de a se folosi”.

²⁶ Conflictul sovieto-finlandez – cunoscut sub numele de „războiul din iarnă” – a avut loc între 30 noiembrie 1939-12 martie 1940.

²⁷ La 29 martie 1940, la ședința Sovietului Suprem, V.M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar al Afacerilor Străine, a prezentat un raport privind politica externă a URSS. După ce a făcut o trecere în revistă a situației internaționale și a raporturilor Uniunii Sovietice cu Franța, Marea Britanie, Germania, Finlanda, Turcia și Iran, Molotov, prezintând stadiul relațiilor româno-sovietice, a subliniat că lipsa unui pact de neagresiune cu România se explică „[...] prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexiune de către România nu a fost niciodată recunoscută de URSS, deși aceasta nu a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară”, *Relațiile româno-sovietice...* (I,c) p. 295; *Oglășeniiu podlejit. SSSR-Ghermanii, 1939-1941. Dokumenti i materiali*, ed. Iuri Felstinskii, Moscova, Moskovskii Rabocii, 1991, pp. 172-175.

se dușmănesc. Victoriile germane în Apus au stricat socotelile rusești. Europa nu e încă atât de istovită ca să nu mai aibă decât leacul bolșevismului. Germania se mai poate întoarce spre Răsărit, pentru marea răfuială cu Moscova. Nu mai e timp de pierdut pentru Soviete: toate pozițiile de apărare trebuie să cștigă și întărite numai de către. E clipa când fatalitatea s-a plecat spre noi.

Se va putea desluși odată dacă s-a făcut tot ce trebuia să se facă pentru a împiedica împlinirea acestei nenorociri. Cred că după nenorocita cărmuire a lui Goga²⁸, care, în mai puțin de o lună, a rupt toate firele care duceau spre Moscova fără a le înlocui prin nimic, diferenții miniștri de Externe au încercat prin toate mijloacele să stabilească din nou un contact între Rusia și noi. În ce mă privește, îndeosebi prin cuvinte și fapte, m-am străduit să dovedesc bunele noastre intenții față de statul vecin și să conving guvernul sovietic că o Românie independentă și un bloc balcanic puternic închegat sunt garanții de siguranță și de pace pentru Rusia. Cu toții ne-am izbit însă de o rea voință tot mai vădită, îndeosebi după înlocuirea lui Litvinov prin Molotov²⁹ și după acordul cu Ribbentrop³⁰. Sunt înlanțuiri de fapte care trec peste puterile și mijloacele noastre și în vîrtejul căror țara noastră, cu politica ei bună sau rea, e doar un fulg sau un simplu pion fără greutate.

Nu e mai puțin adevărat însă că, dacă nimeni nu poate opri mersul fatalității, vinovat e totuși acela care o provoacă prin fapte nesocotite. Înlocuirea mea prin Gigurtu a fost un asemenea act nesocotit. S-a ridicat în fața nemților drapelul alb la Palatul Sturdza. și pentru că nimeni să nu se îndoiască de înțeleșul acestei capitulări grăbite și inopertune s-a alcătuit Partidul Națiunii³¹, nu pentru a strânge laolaltă toți bărbații de seamă ai națiunii, ci pentru a da o formă „totalitară” acțiunii noastre politice interne și externe. Această înfeudare, necerută însă de nimeni, nu ne-a cștigat nici un sprijin din partea Germaniei. Prea ocupată în Apus, unde joacă cartea supremă – atacul împotriva Angliei –, ea nu vrea și nu poate să ne fie numai de folos. În schimb, ne-am lipsit față de rușii de argumentul suprem al desăvârșitei noastre neatârnări, „chezăsie de siguranță pentru toți vecinii”, și le-am dat pretextul binevenit să spargă în Balcani o cetate nazistă,

²⁸ Este vorba despre guvernul Goga-Cuza din 28 decembrie 1937-10 februarie 1938.

²⁹ Predecesorul lui Molotov la conducerea Comisariatului Poporului pentru Afaceri Străine, Maksim Maksimovici Litvinov, a fost înlocuit din funcție la data de 3 mai 1939. Oficial, Litvinov a fost demis pentru că „nu a asigurat promovarea liniei partidului și Comitetului Central în Comisariat”. Neoficial, la baza înlăturării sale s-a aflat dorința lui Stalin de a iniția negocieri cu Germania. Or, în acest caz, Litvinov nu era omul potrivit pentru aceasta din cel puțin două motive: a) numele său era asociat cu politica de securitate colectivă; b) era evreu. V., Leonid Mlecin, *Ministrî inostrannîh del Romantiki i ținiki*, Moskova, Tsentropoligraf, 2001, pp. 118-156.

³⁰ Tratatul de neagresiune germano-sovietic sau Pactul Molotov-Ribbentrop a fost semnat la 23 august 1939.

³¹ La 22 iunie 1940, Partidul Națiunii – partid totalitar – a înlocuit Frontul Renașterii Naționale, organizație politică creată prin Constituția din 27 februarie 1938.

pe care nici o forță nazistă nu o apără. Pentru a face o politică exclusiv germanofilă e nevoie și de germani. A face politică germanofilă, cu ostentație și cu un zel de neofiți, având pe ruși în față cu gândul la Basarabia și pe nemți de departe, cu gândul la Canalul Mâneții, dădea sorți primejdiei, care ne amenință de atâtă vreme, să se împlinească. Cu atât mai mult cu cât nici o putere nu mai era ispitită să ne apere, nici chiar cu cuvinte de prietenie. Atitudinea noastră față de Anglia în luna din urmă a fost aproape dușmănoasă. La faptele și măsurile administrative supărătoare, luate la îndemnul sau numai pentru a face plăcere nemților, se adăugau pamfletele veninoase din „Curentul” și din „Porunca Vremii”, îngăduite, dacă nu chiar încurajate, de cenzură. Sir Reginald Hoare mi-a mărturisit nu o dată, în această privință, uimirea și îndurerarea lui. Politica urmată față de Turcia, de altă parte, nu a contribuit să întărească legăturile de solidaritate dintre turci și noi, legături aşezate nu atât pe angajamente precise, cât pe simțăminte de încredere și de lealitate. Astfel, la intrarea Italiei în război, Gigurtu a transmis lui Stoica instrucții telefonice, ascultate de toată Direcția Cifrului și, firește, de toți intermediarii bulgari, ca să împiedice guvernul turc de a îndeplini angajamentele față de aliați: „Vrem pace și liniște în Balcani – mă auzi –, liniște și pace, pace și liniște în Balcani. Atâtă tot!” (Con vorbirea a avut loc la Direcția Cifrului, în prezența tuturor funcționarilor: cuvintele, accentul și toate nuanțele gândirii politice ale ministrului au înveselit tot Ministerul).

Oricât de mare ar fi fost interesul nostru ca pacea balcanică să nu fie tulburată, nu aveam dreptul să ne amestecăm în felul acesta în treburile turcești, pentru a nu ne expune în cazul unui atac rusesc, când numai de la turci puteam primi un sprijin, ca Ankara să ne răspundă și ea: „Vrem liniște și pace în Balcani!” (Ambasadorul turc nu mi-a ascuns surprinderea lui față de o asemenea atitudine).

Faptul că guvernul nu a îndrăznit să mă numească la Ankara, unde aș fi putut fi de folos, pentru a nu displace nemților, cu toate că relațiile mele cu Legația germană au rămas excelente și că von Papen mi-a transmis prin Stoica, la Ankara, regretele sale că am părăsit guvernul și asigurarea prieteniei sale (von der Schulenburg mi-a transmis la Moscova, printr-un prieten comun, un mesaj asemănător), ca și faptul că Tătărescu nu s-a hotărât să mă trimită în misiune la Moscova – misiune pe care o acceptasem, când mi-a fost propusă de Rege –, au contribuit să ne lase în aceste zile critice, când politica noastră își dezvăluia tot mai mult tendințele germanofile, fără nici o contraponere în Orient.

În zilele de criză care au urmat după ultimatum-ul rusesc, nu am fost informat nici consultat de nimeni, nici de Tătărescu, nici de Gigurtu, nici de Urdăreanu. Nu am știut nimic despre ce s-a petrecut în Consiliile de Coroană și de Miniștri, unde au fost chemați să-și spună cuvântul pe larg atâtia consilieri și miniștri care habar n-au despre problemele noastre externe.